

نقش و تأثیر ایمان بر عملکرد سازمان

مجید صالحیان^۱

چکیده

تحقیق مروری حاضر با هدف بررسی نقش و تأثیر دین و معنویت بر عملکرد سازمان انجام شد. در این مطالعه، مروری نظام‌مند بر نتایج حاصل از مقالات منتشرشده در پایگاه‌های معتبر علمی^۲ صورت گرفت و نقش ایمان در آن‌ها بررسی شد. یافته‌های این مقالات نشان داد: ایمان در وهله اول موجب آرامش روحی و جسمی فرد می‌شود، به گونه‌ای که فرد سالم با ایمان در محیط کاری خود می‌تواند بهترین عملکرد را داشته باشد و به این ترتیب به رشد و پیشرفت سازمان خود کمک کند. افرادی که در زندگی شخصی خود فعالیت‌های معنوی و مذهبی را انجام می‌دهند، از سلامت روانی بهتری برخوردارند، همچنین داشتن باورهای دینی به زندگی افراد معنا می‌دهد و موجب می‌شود که تنش و اضطراب ناشی از فشار مسائل خانوادگی، شغلی و محیطی بر آن‌ها کمتر باشد. از این رو، در سازمان‌های ایمان‌محور که کارکنانشان از سطوح معنوی بالاتری برخوردارند، تاب‌آوری و تحمل استرس و به تبع بهره‌وری و خدمات‌رسانی نیز بهتر صورت می‌گیرد.

کلید واژه‌ها: ایمان، دین، معنویت، سازمان ایمان‌محور، عملکرد سازمان.

۱

سال اول
بهار ۱۴۰۲

علمی-مروری

تاریخ دریافت
۱۴۰۱/۰۸/۱۶
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۱/۱۰/۲۸
صص: ۱۶۶-۱۴۹

۱. دانشجوی دکترای مدیریت دولتی گرایش رفتار سازمانی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران.

majid.salehian64@yahoo.com

2. Google Scholar, PubMed, Scopus, Science Direct...

مقدمه

یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد توجه مدیران سازمان‌ها، رفتار و عملکرد مطلوب کارکنان است؛ زیرا رفتار و عملکرد منابع انسانی در سرنوشت سازمان نقش بسزایی دارند. پیشرفت یا شکست سازمان‌ها در گرو نحوه رفتار سرمایه انسانی (از جمله مدیران و کارکنان) سازمان است. البته تحقیقات صورت گرفته در سطح جهان نشان داده است که درصد کمی از کارکنان با همه وجود خود کار می‌کنند و همه توان و تلاش خود را در قالب رفتارها و عملکردهای مطلوب و رضایت‌بخش صرف موفقیت سازمان خود نمی‌کنند (کازمی، ۱۳۹۷). به همین دلیل، شناخت ریشه‌های این رفتار و تبیین عوامل مؤثر بر آن‌ها به یکی از دغدغه‌های مهم بسیاری از سازمان‌ها تبدیل شده است. در این میان، یکی از عواملی که موجب کاهش بهره‌وری و عملکرد کارکنان می‌شود، وجود استرس و اضطراب ناشی از مسائل خانوادگی، سازمانی و محیطی در افراد می‌باشد.

«استرس^۱ یا فشار عصبی» یکی از مسائل بسیار جدی در سازمان‌های امروزی است که سلامت جسمی و روانی نیروی کار را به خطر می‌اندازد و گاهی سازمان‌ها و خانواده کارکنان را متحمل هزینه بسیار گزافی می‌کند. فشار عصبی در سازمان‌ها همچون آفتی فعالیت‌های مثبت را تحلیل داده و از بین می‌برد. این مسئله به قدری حائز اهمیت است که گروهی از صاحب‌نظران رفتار سازمانی، استرس ناشی از شغل را بیماری شایع قرن نامگذاری کرده‌اند شاید هم به راستی دوران ما عصر استرس‌ها است که در آن انسان بیش از هر زمان دیگر در معرض عوامل استرس‌زا قرار گرفته و مسایل و مشکلات زیادی از هر سو او را احاطه کرده است. پیامدهای سوء پدیده استرس شغلی، دلایل و اثرات آن در عملکرد کارکنان و راهکارهای عملی کاهش استرس در محیط ما را بر آن داشت تا در جستجوی راهکارهای عملی در جهت افزایش قدرت تحمل و تاب‌آوری فردی و بهبود عملکرد سازمانی باشیم، تا کارکنان بتوانند از این طریق در راستای سالم‌سازی محیط کار و ارتقای بهداشت روانی و جسمی سازمان خود حرکت کنند و انرژی‌هایی

1. Stress

که ناخواسته صرف تنش‌های سازمانی می‌گردد در جهت ارتقای کمیّت و کیفیت و تحقق مسئولیت‌های اجتماعی آن سازمان به کار گرفته شوند (فقهی فرهمند، ۱۳۸۸). در تحقیقات بسیاری مشخص شده که رفتار شهروند سازمانی در بهبود و افزایش رضایت، تعهد سازمانی، آسایش و آرامش کارکنان تأثیر مثبت دارد. ضمن اینکه عملکرد کلی سازمان را نیز بهبود می‌بخشد. از سوی دیگر، بسیاری از افکار و به تبع آن رفتار افراد تحت تأثیر باورها و اعتقادات شخصی آن‌ها قرار دارد. دین نیز به عنوان مجموعه‌ای از باورها و اعتقادات درونی، روی رفتار کارکنان سازمان تأثیرگذار است (مدرسی و نوریان، ۱۳۹۲). دین اسلام برای همه امور زندگی انسان دارای برنامه بوده و بیان‌کننده تمام نیازها برای رشد، بالندگی و تکامل انسان است. اگرچه عوامل مادی و امکانات نیز نقش مهمی در بهبود عملکرد کارکنان دارند ولی مهم‌تر از آن به‌ویژه در سازمان‌های اسلامی یا ایمان‌محور این است که بتوان از آموزه‌های دینی برای تقویت ارزش‌ها و باورهای دینی در راستای بهبود رفتار و عملکرد کارکنان استفاده کرد. انتظار می‌رود که یک سازمان ایمان‌محور به دلیل ظرفیت ایمانی‌اش نسبت به دیگر سازمان‌های مردم‌نهاد^۱ در ارائه خدمات اجتماعی اثربخشی بیشتری داشته باشد (رهبر، ۱۳۹۱).

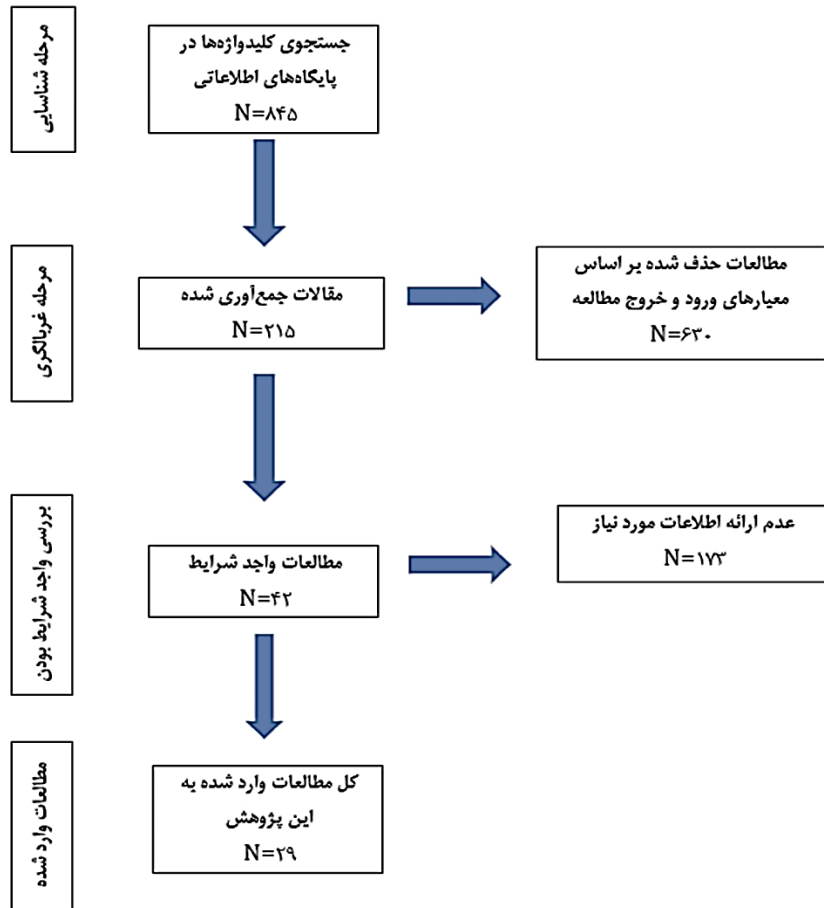
معنویت به عنوان یک سیستم اعتقادی درونی درک می‌شود که نشاط و آرامش را در زندگی افراد ایجاد می‌کند. اعمال مذهبی به عنوان سبک‌های مقابله با استرس در نظر گرفته می‌شود که در شرایط حساس و بحرانی مانند فشار و تنش کار، مشکلات شخصی و مالی و بیماری به میزان قابل توجهی استرس و اضطراب فرد را کم می‌کند. به این ترتیب، در شرایطی که اوضاع از کنترل فرد خارج می‌شود، با ایمان و توکل به خدا و انجام اعمال دینی، تحمل رنج و درد برای فرد آسانتر می‌شود (کوالسزیک و همکاران^۲، ۲۰۲۰). در ادبیات مربوط به رفتار شهروند سازمانی، خلأیی در مورد بررسی رابطه میان دین‌داری و رفتار کارکنان و بهبود عملکرد سازمانی وجود دارد. تحقیقات بسیار اندکی در این زمینه صورت گرفته است و بررسی این رابطه می‌تواند به پر کردن شکافی که در ادبیات مربوط به رفتار شهروند سازمانی وجود دارد، کمک کند.

1. Non Government Organization

2. Covleszik

پیشینه تحقیق

مطالعات زیادی، تأثیر باورها و فعالیت‌های مذهبی را بر روی تقویت روحیه و سیستم ایمنی افراد و عملکرد سازمان بررسی کرده‌اند که نتایج آن‌ها به تحقیق حاضر کمک شایانی کرده است. در ادامه به تعدادی از مهم‌ترین آن‌ها پرداخته شد. در مورد موضوع پژوهش مقالات بسیاری جستجو شد و تعدادی از آن‌ها در مرحله اول بنا به مرتبط نبودن کافی با موضوع مقاله حذف گردیدند و در نهایت ۲۹ مقاله برای نوشتن این مقاله استفاده شد.

نمودار ۱: چک لیست PRISMA برای انتخاب مطالعات

جدول ۱. تعدادی از مطالعات مربوط به نقش و تأثیر ایمان بر عملکرد سازمان

ردیف	نویسنده و سال	هدف و حجم نمونه	روش پژوهش	کشور/محل انتشار	یافته‌های اصلی
۱	مدرسی و نوریان (۱۳۹۲)	هدف: بررسی نقش ایمان در آن سازمان‌ها. حجم نمونه: ۲۱۶	کمی	ایران محل انتشار: همایش دانشگاه کارآفرین؛ صنعت دانش محور	نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری نمایانگر رابطه مثبت میان دین‌داری و رفتار شهروند سازمانی می‌باشد. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که اعتقادات دینی در کارکنان موجب افزایش امید، خوش‌بینی، حمایت اجتماعی، تاب‌آوری، احساس صلح و آسایش می‌شود.
۲	کامکار، و پاشایی هولاسو (۱۳۹۷)	هدف: ارائه مدل تأثیرگذاری معنویت و عدالت سازمانی بر عملکرد سازمانی با روش توصیفی - پیمایشی و از نوع همبستگی حجم نمونه: ۱۳۰	کمی	ایران محل انتشار: نشریه مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی شماره ۶، دوره ۲	معنویت در محیط کار ۵۵٪/۷ بر عملکرد سازمانی تأثیرگذار و عدالت سازمانی ۳۵٪/۳ بر عملکرد سازمانی تأثیرگذار است. این اعداد نشان دهنده این است که در سازمان‌های تولیدی نیروهای مسلح که یکی از آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت، معنویت در کار نقش مهمی بر عملکرد سازمانی دارد.
۳	ثابت مطلق و الوانی (۱۳۹۷)	هدف: ارائه مدلی برای بررسی رابطه بین معنویت در محیط کار با عملکرد منابع انسانی و عملکرد سازمانی حجم نمونه: ۲۱۷	کمی	ایران محل انتشار: فصلنامه مدیریت بهره‌وری، دوره: ۱۲، شماره: ۳	توکل داشتن، مراقبت از ارزش‌های انسانی، کارکنان، شکوفا شدن خلاقیت منابع انسانی، احساس هدفدار بودن و افزایش بهره‌وری سازمان‌ها بیشترین تأثیر را در هر یک از متغیرهای مکنون مدل دارند. همچنین با توجه به مقادیر آماره پایایی مرکب (CR) و سطح معنی‌داری متغیرها و شاخص‌های برازش مدل فرضیه‌های پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرند.

ردیف	نویسنده و سال	هدف و حجم نمونه	روش پژوهش	کشور/ محل انتشار	یافته‌های اصلی
۴	زحمتک ش (۱۳۹۹)	به دنبال پاسخی: منظور از معنویت‌گرایی در سازمان چیست؟ و شاخصه‌ها و مولفه‌های معنویت اصیل و معنویت کاذب چه می‌باشد؟ و جایگاه معنویت در مدیریت و بهبود عملکرد سازمان چگونه بوده است؟	کیفی	ایران محل انتشار: دومین کنفرانس بین‌المللی دین، معنویت و کیفیت زندگی	به نظر می‌رسد امروزه تأثیرگذاری معنویت‌گرایی در بسیاری قلمروها و حوزه‌های علمی در مدیریت و سازمان غیر قابل انکار است. همچنین اصول اخلاقی و معنویت کارکنان در سازمان، از مسائل مهم مدیران و سازمان‌ها می‌باشند. در بسیاری از سازمان‌های امروزی افراد فقط با فکر و بازویشان به محل کار می‌آیند نه با روحشان، نتیجه این امر این می‌شود که سازمان‌ها موجب خلاقیت بالای کارکنانشان نمی‌شوند و کارکنان به نوبه خود نمی‌توانند در پرورش خودشان به عنوان یک انسان موفق باشند. در این راستا کارکنان تمایل دارند که با هر سه بعد وجودی خود یعنی بعد فیزیکی، ذهنی و معنوی خود در محل کار حاضر شوند و جداسازی زندگی کاری کارکنان از زندگی معنویشان، باعث کاهش روحیه کاری شده و عملاً این دو جدائی ناپذیرند. پس معنویت به عنوان ابزاری که می‌تواند به افراد کمک کند تا با همه وجودشان در محل کار حاضر شوند نیاز است، و به عنوان ضرورت انجام پژوهش حاضر محسوب می‌شود
۵	سرفرازی و نامی و شبان (۱۳۹۹)	هدف: بررسی معنویت در محیط کار به عنوان شاخصی کلیدی و تأثیر گذار بر همدمی کارکنان و بهبود عملکرد سازمان	کیفی	ایران محل انتشار: دومین کنفرانس حسابداری و مدیریت	معنویت به عنوان بستر و زمینه‌ای برای رفتارهای بهتر در افراد مطرح می‌شود. از طرف دیگر با توجه به اینکه وجود همدمی سازمانی اثرات مثبتی در پیشرفت سازمان‌ها و در نتیجه جامعه دارد و رهبران الگوهای مهمی در این زمینه هستند.

ردیف	نویسنده و سال	هدف و حجم نمونه	روش پژوهش	کشور/ محل انتشار	یافته‌های اصلی
۶	شمس و همکاران (۱۳۹۷)	هدف: بررسی رابطه انگیزش کارکنان و معنویت در محیط کار بر عملکرد نیروی انسانی در سازمان فنی و حرفه ای کشور حجم نمونه: ۱۰۰	کمی	ایران محل انتشار: دومین کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در اخلاق و تربیت، مناسبات دین و روانشناسی	نتایج نشان داد که هر چهار مولفه انگیزش و هر سه مولفه معنویت در محیط کار با عملکرد کارکنان رابطه مثبت معنی داری دارند و احساس معنا در محیط کار بیش از سایر مولفه‌ها تأثیرگذار است.
۷	قرائی پور و همکاران (۱۳۹۳)	هدف: بررسی مفهوم معنویت در محیط کار و تأثیر آن بر عملکرد سازمانی حجم نمونه: ۲۰ مقاله	مروزی	ایران محل انتشار: اولین همایش ملی الکترونیکی دستاوردهای نوین در علوم مدیریت و حسابداری	معنویت در محل کار بر عملکرد سازمانی تأثیرگذار بوده و می‌تواند عملکرد سازمان را بهبود بخشد. هم چنین بررسی ادبیات حاکی از تفاوت بین دو عامل مذهب و معنویت است. چراکه مدیران باید با بررسی فرهنگ سازمانی تشخیص دهند تقویت کدام یک از این دو می‌تواند نتیجه بهتری بر عملکرد داشته باشد. همچنین ایجاد تیم‌های کاری با معنویت بالا پیشنهاد جدیدی بود که در این مقاله عنوان شد تا از طریق آن بهبود عملکرد صورت پذیرد، چراکه در جامعه کنونی وجود تیم‌های کاری نتیجه نسبتاً بهتری در مقایسه با فعالیت‌های فردی خواهد داشت.

ردیف	نویسنده و سال	هدف و حجم نمونه	روش پژوهش	کشور/ محل انتشار	یافته‌های اصلی
۸	کاظمی (۱۳۹۷)	هدف: توصیف و تحلیل محتوای آیات مرتبط با موضوع به بررسی نقش ایمان در بهبود عملکرد رفتار کارکنان	تحلیل به مضمون (شبکه مضامین)	ایران محل انتشار: نشریه معارف اسلامی و مدیریت، دوره ۴، شماره ۷	باورهای دینی و تأثیر آن در بهبود رفتار و عملکرد کارکنان سازمان نقشی بسیار مهم و اساسی دارد و به تبع بیشترین تأثیر را هم در موفقیت‌های کارکنان در سازمان خواهد داشت زیرا هر انسانی در مراحل زندگی، با توجه به باورها، نگرش‌ها، ارزش‌ها و اعتقادات خود تصمیم‌گیری می‌کند. کاظمی به این ترتیب به این نتیجه می‌رسد که اگر مدیران بتوانند باورها و اعتقادات و مفروضات اساسی خاصی را که خداوند متعال در کلام خویش مطرح کرده است، در ذهن کارکنان خویش ایجاد و نهادینه کنند، بهتر خواهند توانست عملکرد نیروهای سازمان را از نظر رفتاری اصلاح و بهبود ببخشند.

یافته‌های اصلی	کشور/ محل انتشار	روش پژوهش	هدف و حجم نمونه	نویسنده و سال	ردیف
<p>خلجی نتایج حاصل از تحقیق خود را با ویژگی‌های هشتگانه «گاروفیلد» شامل: آرامش روانی، آرامش جسمانی، احساس اطمینان، تمرکز بر زمان حال، انرژی بالا، آگاهی بالا، کنترل موقعیت و احساس دوری از عوامل بیرونی سازگار می‌داند. به علاوه، وی بیان می‌کند که اکثر تکنیک‌های مداخله‌ای روان‌شناسی درصدد ایجاد آرمیدگی، تمرکز و استقامت در برابر ناتوانی هستند و روان‌شناسان، موفق‌ترین ورزشکاران را کسی می‌دانند که در مقابل نگرانی، تنش، خستگی و ناتوانی بتواند استقامت ورزد. از این رو، ورزشکاران با ایمان را، انسان‌های مقاومی می‌داند که این ویژگی‌ها را دارند: آرامش روحی دارند، در مقابل مشکلات استقامت دارند، احساس عزت و غلبه دارند، به خدا توکل دارند، قدرت بدنی و روحیه مبارزه بالاتری دارند. خلجی به نقل از علامه طباطبایی^(ره) بیان می‌کند که ویژگی‌هایی که مؤمنین تحصیل می‌کنند، مرهون الف (علم یا آگاهی به معارف اسلامی و الهی است که فرد به آن‌ها باور پیدا می‌کند. ب) عمل صالحی است که طبق وحی بنابر وظیفه و تکلیف انجام می‌دهد، هستند.</p>	<p>ایران محل انتشار: پژوهش‌نامه علوم ورزشی، سال چهارم، شماره هفتم</p>	<p>تحلیل محتوا</p>	<p>هدف: تأثیر ایمان و معنویت را بر عملکرد ورزشی</p>	<p>خلجی (۱۳۸۷)</p>	<p>۹</p>

شماره	نویسنده و سال	هدف و حجم نمونه	روش پژوهش	کشور/ محل انتشار	یافته‌های اصلی
۱۰	صالحیان (۱۴۰۱)	هدف: بررسی سازمان‌های ایمان محور	کیفی	ایران محل انتشار: دومین کنفرانس بین‌المللی تحقیقات پیشرفته در مدیریت و علوم انسانی	یکی از مهم‌ترین مواردی که می‌تواند توسعه متوازن در جامعه را تضمین کند، رشد هماهنگ مجموعه نهادهای مؤثر برای حل مشکلات جامعه است. به طوری که در بسیاری از جوامع، اشتیاق فزاینده‌ای از جانب مردم برای حضور در تدارک خدمات اجتماعی به وجود آید. یکی از مصادیق این اشتیاق، سازمان‌هایی هستند که تحت عنوان سازمان‌های ایمان‌محور شناخته می‌شوند. یک سازمان ایمان‌محور، سازمانی است که میان افراد بر اساس یک هویت ایمانی برای تأثیرگذاری در یک جامعه مدنی، انسجام می‌بخشد و به دلیل ظرفیت ایمانی‌اش اثربخشی مضاعفی نسبت به دیگر سازمان‌های مردم‌نهاد در ارائه خدمات اجتماعی دارد. خاصیت غیرانتفاعی و همچنین حیثیت ایمانی این سازمان‌ها دو مقوله اساسی و وجودی این سازمان‌ها هستند که به بهبود عملکرد و خدمت‌رسانی بهتر کمک می‌کنند.

روش پژوهش

تحقیق حاضر یک مطالعه مروری با هدف بررسی نقش و تأثیر دین و معنویت بر عملکرد سازمان است. داده‌های مورد نیاز در این مطالعه مروری، از نتایج حاصل از مقالات منتشرشده در پایگاه‌های معتبر علمی به دست آمده است. روش کار به این صورت بود که ابتدا کلیدواژه‌های مورد نظر از جمله ایمان، دین، معنویت، عملکرد سازمانی، سازمان‌های ایمان‌محور را در مقالات

معتبر و مرتبط جستجو و استخراج شد. با بررسی متون کامل مقالات نتایج منتخب کسب و بررسی شد. مقالات پژوهشی به صورت هدفمند براساس معیارهای ورود به پژوهش: مرتبط بودن با هدف پژوهش، برخورداری از چارچوب ساختاریافته پژوهشی، در دسترس بودن متن مقاله و انتشار در مجله معتبر برای مطالعه انتخاب شدند. در این تحقیق غالب کار براساس روش نظری و کتابخانه‌ای می‌باشد و اکثر منابع مورد استفاده مقالات، کتب و پایان‌نامه‌های فارسی و انگلیسی بود. برای تعمیم نتایج مقالات از روش تحلیلی-توصیفی استفاده شد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

یکی از انواع روش‌های تحقیق، روش مروری است که در سال‌های اخیر با توجه به تأکیدی که بر افزایش کیفیت مطالعات سطح دوم در مدیریت شده است، استفاده از آن رو به افزایش بوده است. به دلیل کثرت تحقیقات اولیه در بحث تأثیر ایمان بر عملکرد سازمان، تحقیق حاضر یک تحقیق اکتشافی و مطالعه‌ای سطح دوم است و به این سوال پاسخ می‌دهد که تأثیر ایمان بر عملکرد سازمانی چیست؟

یکی از آموزه‌های مهم در کتاب آسمانی قرآن کریم و احادیث اسلامی که بر آن تأکید فراوان دارد، مسئله «تأثیر متقابل ایمان (باورها، نگرش‌ها) و رفتار» است؛ به سخن دیگر، همان‌گونه که اعتقادات و باورهای صحیح (ایمان) موجب بروز اعمال و رفتارهای شایسته و خوب انسان مؤمن و معتقد می‌شود، این رفتار خوشایند و پسندیده نیز سبب شکوفایی هر چه بیشتر ایمان شخص و رشد و نمود آن در رفتار و عملکرد می‌شود. از این رو می‌توان نتایج حاصل از نقش و تأثیر ایمان در تحقیقات مذکور را در رفتار کارکنان به عنوان افراد جامعه و عملکرد سازمان به عنوان مجموعه‌ای متشکل از همین افراد تعمیم داد.

نتایج به دست آمده از تحقیقات مقاله باقری شیخانگفشه و فتحی آشتیانی (۱۴۰۰) نشان داد سالمندانی که در دوران همه‌گیری کرونا و ویروس ۲۰۱۹ فعالیت‌های معنوی و مذهبی خود را انجام می‌دادند، از سلامت روانی بهتری برخوردار بودند؛ همچنین داشتن اعتقادات دینی به ایجاد معنا و آرامش در زندگی افراد می‌انجامد که نتیجه آن کاهش ترس و اضطراب ناشی از شیوع

کووید-۱۹ است؛ در واقع سالمندانی که از سطوح معنوی بالایی برخوردار هستند، تاب آوری و انعطاف پذیری روان شناختی بهتری دارند که موجب خواهد شد نسبت به شرایط ذهن آگاهی داشته باشند و فشار و درد ایجاد شده را قابل تحمل تر کنند. این تحقیق از این جهت با موضوع تحقیق ما شباهت دارد که کارکنان سازمان‌ها نیز همچون سالمندان تحت تأثیر تنش و اضطراب فراوان قرار دارند. تنش و استرسی که نه تنها در دوران کرونا بلکه همواره به علت ارتباط مستمر با ارباب رجوع، فشار سازمان در تسریع امور و مسائل و مشکلات خانوادگی، شغلی و محیطی آن‌ها را در معرض اختلالات روان شناختی و جسمانی بسیاری قرار می‌دهد. استرس ناشی از کار؛ مسائل جسمی، روانی، خانوادگی و اجتماعی بسیاری را برای فرد ایجاد می‌کند و منجر به بروز فشار عصبی در زندگی روزانه می‌شود. البته پدیده استرس، سوای دیدگاه منفی، می‌تواند ارزش مثبت هم داشته باشد. دنیای صنعتی و فراصنعتی، گرفتاری‌های فراوان به بار آورده و نگرانی افراد نسبت به کار، خانواده، مشکلات اجتماعی، انتظارات و توقعات سازمان از کارکنان، پیشرفت فناوری^۱ و نگرانی از کهنه شدن معلومات و اطلاعات، مشکلات مدیریت و ... همگی سبب شده که افراد همواره دچار هیجان‌ها، تنش‌ها، نگرانی‌ها و بیم و امیدهای گوناگونی شوند که گاه با ظرفیت جسمانی و روانی آن‌ها سازگار نیست (علوی، ۱۳۷۱: ۲۳۷). فشار عصبی به طور معمول وقتی ایجاد می‌گردد که فرد با چالش، تهدید و یا تحولی مواجه گردد و بین توان فرد برای انجام کار و کار خواسته شده از وی، توازن وجود نداشته باشد.

تحقیقات مدرسی و نوریان (۱۳۹۲) و کاظمی (۱۳۹۷) صراحتاً به ارتباط مثبت دینداری با عملکرد سازمانی و رفتار شهروند سازمانی اشاره کرده‌اند. در محیط کاری، موقعیت‌های زیادی همچون فقدان تأمین شغل، حاکمیت روابط بر ضوابط، بوروکراسی سردرگم، فقدان سازوکارهای کنترل و ارزشیابی، شیفت‌های کار، ساعت کار زیاد، فناوری جدید، حقوق کم و سبک مدیریت و شرایط محیطی حاکم مانند همه‌گیری یک بیماری (مانند کووید-۱۹) وجود دارند که موجب ایجاد استرس در محیط کار و ضعف عملکرد کارکنان سازمان می‌گردند. در این میان، حمایت نکردن مسئولین از کارکنان خود و نبود مشاوره و ارتباطات می‌تواند اثرات سوئی مانند کاهش

1. Technology

بهره‌وری فردی و سازمانی داشته باشد. این دو تحقیق بر این اصل تأکید داشتند که دین با ارائه برنامه خودسازی می‌تواند در وهله اول موجب آرامش و افزایش تاب‌آوری فرد شود و در نتیجه بهبود عملکرد سازمان ایمان‌محور را در پی داشته باشد.

خلجی (۱۳۸۷) و صالحیان (۱۴۰۱) اگر چه تأثیر ایمان را از بُعد دیگر بررسی کردند اما بر این امر صحه گذاشتند که انجام فعالیت‌های مذهبی در افزایش سلامتی و بهزیستی روان‌شناختی افراد تأثیر بسیاری دارد. در واقع معنویت به‌عنوان یک سیستم اعتقادی درونی درک می‌شود که نشاط و آرامش را در زندگی افراد ایجاد می‌کند؛ به عبارتی اعمال مذهبی به‌عنوان سبک‌های مقابله با استرس در نظر گرفته می‌شوند که در شرایط حساس و بحرانی به میزان قابل توجهی استرس فرد را کاهش می‌دهد. کاهش استرس نیز منجر به افزایش کنترل رفتار فرد و در نتیجه بهبود عملکرد سازمانی می‌شود. به این ترتیب، افراد با توکل به خدا و انجام اعمال دینی، درد و استرس را برای خود و اطرافیانشان قابل تحمل‌تر می‌کنند (ياسارانسی^۱، ۲۰۲۰). در این مطالعه، با مروری نظام‌مند بر نتایج حاصل از مقالات منتشرشده در پایگاه‌های معتبر علمی، نقش ایمان در آن‌ها بررسی شد. یافته‌های این مقالات نشان داد؛ ایمان در وهله اول موجب آرامش روحی و جسمی فرد می‌شود، به گونه‌ای که فرد سالم با ایمان در محیط کاری خود می‌تواند بهترین عملکرد را داشته باشد و به این ترتیب به رشد و پیشرفت سازمان خود کمک کند. افرادی که در زندگی شخصی خود فعالیت‌های معنوی و مذهبی را انجام می‌دهند، از سلامت روانی بهتری برخوردارند، همچنین داشتن باورهای دینی به زندگی افراد معنا می‌دهد و موجب می‌شود که تنش و اضطراب ناشی از فشار مسائل خانوادگی، شغلی و محیطی بر آن‌ها کمتر باشد. از این رو، در سازمان‌های ایمان‌محور که کارکنانشان از سطوح معنوی بالاتری برخوردارند، تاب‌آوری و تحمل استرس و به تبع بهره‌وری و خدمات‌رسانی نیز بهتر صورت می‌گیرد.

1. Yasarancy

نتیجه گیری

در این تحقیق، تلاش شده تا تأثیر باورهای دینی بر رفتار افراد به ویژه کارکنان و به تبع عملکرد سازمان‌ها را بررسی شود. بدین منظور، نخست با اشاره به نتایج حاصل از تحقیقات صورت گرفته و مفهوم پردازی معنویت و تأثیر آن، ایجاد سازمان‌های ایمان‌محور را توجیه پذیر و نقش باورها و نگرش‌های کارکنان بر اساس باورها و اعتقادات صحیح دینی در بهبود رفتار آن‌ها در سازمان را پررنگ تر نمودیم.

مطالعات صورت گرفته در این تحقیق نشان دادند که دین و معنویت فواید بسیار زیادی برای افراد مختلف جامعه دارند که لزوم توجه بیشتر را می‌طلبد. نتایج حاکی از این است که باورها و اعتقادات صحیح دینی نه تنها می‌تواند در کنار دیگر راهبردها به عنوان یکی از عوامل مهم و اساسی در اصلاح و بهبود عملکرد نیروی انسانی نقش ایفا نماید، بلکه تقویت و تثبیت باورهای صحیح دینی نیروی انسانی سازمان نسبت به عوامل دیگر، هم هزینه کمتری دارد و هم بیشترین تأثیر را در اصلاح و بهبود رفتار و عملکرد نیروی انسانی در سازمان دارد. براساس آموزه‌های قرآن کریم، میان باورها و اعتقادات سالم از یک سو، و عملکرد شایسته افراد از سوی دیگر، ارتباط و پیوند عمیق و دوسویه وجود دارد. طبیعت و اقتضای ایمان و اعتقادات سالم، آن است که از انسان معتقد با ایمان، رفتار شایسته و سالم سرزند و به اصول اعتقادی و باورهای ایمانی خود پایبند باشد. باورهای صحیح، غالباً پیامدهای مثبت و عملکرد درست را در پی دارد. اعتقاد به نظارت الهی و ثبت دقیق عملکرد انسان، که مبنای محاسبه و ارزیابی در روز جزا است بر رفتار انسان تأثیر می‌گذارد. تأثیر این اعتقاد بر رفتار، وقتی تقویت می‌شود که این اعتقاد نیز تقویت شود. در واقع هر چه قدر این اعتقاد قوی تر باشد، تأثیر آن بر رفتار سازمانی کارکنان و بهبود عملکردشان بیشتر خواهد بود. نتایج پژوهش‌های مذکور نشان می‌دهد که ایمان در وهله اول، موجب آرامش روحی و جسمی فرد می‌شود، به گونه‌ای که فرد سالم با ایمان در محیط کاری خود می‌تواند بهترین عملکرد را داشته باشد و به این ترتیب به رشد و پیشرفت سازمان خود کمک کند. باتوجه به نتایج حاصل از تحقیقات و نقش مهم ایمان در بهبود رفتار و عملکرد فرد، این پیشنهادات ارائه می‌شود:

- ۱) لازم است تا مدیران و کارکنان در سازمان‌های مختلف با به کارگیری آموزه‌های مذهبی در جهت افزایش قدرت تحمل و تاب‌آوری فردی و سازمانی خود گام برداشته و از این بابت در راستای سالم‌سازی محیط و ارتقای بهداشت روانی سازمان حرکت کنند تا انرژی‌هایی که ناخواسته صرف تنش‌های سازمانی می‌گردد، در جهت ارتقای کمیت و کیفیت و تحقق مسئولیت‌های اجتماعی سازمان به کار گرفته شود.
- ۲) نتایج این تحقیق شامل استخراج اطلاعات از مجموعه نسبتاً کوچکی از مقالات معتبر می‌باشد، ولی پیشرفت در این حوزه شامل تمامی مقالات و تحقیقات مرتبط می‌شود.
- ۳) پیشنهاد می‌شود نقش و تأثیر ایمان بر عملکرد کارکنان شاغل در دوران همه‌گیری ویروس کرونا نیز به‌طور جداگانه بررسی شود.

فهرست منابع

- [۱] باقری شیخانگفته، فرزین؛ فتحی آشتیانی، علی (۱۴۰۰)؛ نقش دین و معنویت در دوران پاندمی کرونا ویروس ۲۰۱۹ (کووید-۱۹) در زندگی سالمندان: یک مرور سیستماتیک؛ مطالعات اسلام و روان‌شناسی؛ شماره ۲۸؛ صص ۲۷۳-۲۹۲.
- [۲] ثابت مطلق، محمد و الوانی، سید مهدی، ۱۳۹۷، طراحی مدل رابطه معنویت در محیط کار با عملکرد منابع انسانی و عملکرد سازمان
- [۳] خلجی، حسن (۱۳۸۷)؛ تأثیر ایمان و معنویت بر عملکرد ورزشی در اسلام؛ پژوهش‌نامه علوم ورزشی؛ سال چهارم؛ شماره هفتم؛ صص ۵۱-۶۲.
- [۴] رهبر، احسان (۱۳۹۱)، مفهوم پردازای سازمان‌های ایمان محور و بررسی نقش آن‌ها در توسعه خدمات اجتماعی: تبیین نقش عقلانیت هنجاری.
- [۵] زحمتکش، زهرا، ۱۳۹۹، تبیین جایگاه معنویت در مدیریت و بهبود عملکرد سازمان، Second International Conference on Religion, Spirituality and Quality of Life, <https://civilica.com/doc/1247124/Life>
- [۶] سرفرازی، مهرزاد و نامی، اکبر و شبان، مسعود، ۱۳۹۹، معنویت در محیط کار شاخصی کلیدی و تأثیر گذار بر همدلی کارکنان و بهبود عملکرد سازمان، دومین کنفرانس حسابداری و مدیریت،
- [۷] شمس، هانیه و کورنگ بهشتی، سیامک و حسینی راد، مهدی، ۱۳۹۷، رابطه انگیزش کارکنان و معنویت در محیط کار بر عملکرد نیروی انسانی در سازمان فنی و حرفه ای کشور، دومین کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در اخلاق و تربیت، مناسبات دین و روانشناسی، تهران
- [۸] صالحیان، مجید (۱۴۰۱)، طراحی نقشه جامع از مطالعات سازمان‌های ایمان محور در سطح بین الملل، دومین کنفرانس بین المللی تحقیقات پیشرفته در مدیریت و علوم انسانی.
- [۹] علوی، امین (۱۳۷۱)؛ روان‌شناسی مدیریت و سازمان، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- [۱۰] فقهی فرهنگ، ناصر (۱۳۸۸)؛ مدیریت استرس مدیران و کارکنان سازمان؛ فراسوی مدیریت؛ سال سوم، شماره ۱۰؛ صص ۱۶۵-۱۸۸.
- [۱۱] فنی، زهره؛ رضزاده، سیدمحمد (۱۳۹۳)؛ نقش سازمان‌های ایمان محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های شهری (موردشناسی: محله‌های منطقه ۱ شهر تهران)؛ جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، شماره ۱۷، صص ۳۱-۵۰.
- [۱۲] قرائی پور، رضا و هیرمند، بی تا و جعفری، نیلا، ۱۳۹۳، معنویت در سازمان و رابطه آن با عملکرد سازمانی، اولین همایش ملی الکترونیکی دستاوردهای نوین در علوم مدیریت و حسابداری، تهران
- [۱۳] کاظمی، قربانعلی (۱۳۹۷)، نقش باورهای اسلامی در بهبود رفتار کارکنان، معارف اسلامی و مدیریت، دوره ۴، شماره ۷، صص ۷-۳۴.

- [۱۴] کامکار، مهدی و پاشایی هولاسو، امین، ۱۳۹۷، مدل تاثیرگذاری معنویت و عدالت سازمانی بر عملکرد سازمانی (مطالعه موردی: یکی از سازمان‌های تولیدی نیروهای مسلح
- [۱۵] مدرسی، سعید؛ نوریان، کیمیا (۱۳۹۲)؛ تاثیر دین‌داری بر رفتار شهروند سازمانی، دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، کارآفرینی و توسعه اقتصادی، قم.
- [16] Al Eid, N. A., Arnout, B. A., Alqahtani, M. M., & Fadhel, F. H. (2021), The mediating role of religiosity and hope for the effect of self-stigma on psychological well-being among COVID-19 patients. **Work**, (Preprint), 1-17.
- [17] Boguszewski, R., Makowska, M., Boż ewicz, M., & Podkowińska, M. (2020), The COVID-19 Pandemic's Impact on Religiosity in Poland. **Religions**, 11(12), 646.
- [18] Burlacu, A., Mavrichi, I., Crisan-Dabija, R., Jugrin, D., Buju, S., Artene, B., & Covic, A. (2021), "Celebrating old age": an obsolete expression during the COVID-19 pandemic? Medical, social, psychological, and religious consequences of home isolation and loneliness among the elderly. **Archives of Medical Science: AMS**, 17(2), 285.
- [19] Chang, M. C., Chen, P. F., Lee, T. H., Lin, C. C., Chiang, K. T., Tsai, M. F., ... & Lung, F. W. (2021), The Effect of Religion on Psychological Resilience in Healthcare Workers During the Coronavirus Disease 2019 Pandemic. **Frontiers in Psychology**, 12, 628894-628894.
- [20] Cherblanc, J., Bergeron-Leclerc, C., Maltais, D., Cadell, S., Gauthier, G., Labra, O., & Ouellet-Plamondon, C. (2021), Predictive factors of spiritual quality of life during the COVID-19 Pandemic: A multivariate analysis. **Journal of Religion and Health**, 60(3), 1475-1493.
- [21] Chintalapudi, N., Battineni, G., Sagaro, G. G., & Amenta, F. (2020), COVID-19 outbreak reproduction number estimations and forecasting in Marche, Italy. **International Journal of Infectious Diseases**, 96, 327-333.
- [22] Fardin, M. A. (2020), COVID-19 epidemic and spirituality: A Review of the benefits of religion in times of crisis. **Jundishapur Journal of Chronic Disease Care**, 9(2), e104260.
- [23] Hamilton, J. B., Best, N. C., Barney, T. A., Worthy, V. C., & Phillips, N. R. (2021), Using Spirituality to Cope with COVID-19: The Experiences of African American Breast Cancer Survivors. **Journal of cancer education: the official journal of the American Association for Cancer Education**, 1-7.
- [24] Hutabarat, F., & Hutabarat, F. (2021), Factor Analysis of Spiritual Health during Covid-19 Pandemic: A Positioning of Adventist Higher Education Institution Students in Asia-Pacific International University. **European Journal of Molecular & Clinical Medicine**, 8(2), 1283-1294.
- [25] Kasapoglu, F. (2020), Examining the Relationship between Fear of COVID-19 and Spiritual Well-Being. **Spiritual Psychology and Counseling**, 5(3), 341-354.
- [26] Koenig, H. G. (2020), Maintaining health and well-being by putting faith into action during the COVID-19 pandemic. **Journal of religion and health**, 59, 2205-2214.
- [27] Kowalczyk, O., Roszkowski, K., Montane, X., Pawlitzak, W., Tylkowski, B., & Bajek, A. (2020), Religion and Faith Perception in a Pandemic of COVID- 19. **Journal of religion and health**, 59(6), 2671-2677.
- [28] Krause, N. (2019), Religion and health among Hispanics: Exploring variations by age. **Journal of religion and health**, 58(5), 1817-1832.

- [29] Lebrasseur, A., Fortin-Bédard, N., Lettre, J., Raymond, E., Bussi eres, E. L., Lapierre, N., ... & Routhier, F. (2021), Impact of the COVID-19 pandemic on older adults: rapid review. **JMIR aging**, 4(2), e26474.
- [30] Lucchetti, G., G oes, L. G., Amaral, S. G., Ganadjian, G. T., Andrade, I., Almeida, P. O. D. A., ... & Manso, M. E. G. (2020), Spirituality, religiosity and the mental health consequences of social isolation during Covid-19 pandemic. **Int J Soc Psychiatry**, 20764020970996-20764020970996.
- [31] Maraj, H. A., G ulerce, H., Rana, S., & Meraj, M. (2020), Resilience and Hopelessness: Exploring the Mediator Role of Spirituality in the Global Situation of COVID-19. **Jurnal Kajian Wilayah**, 11(1), 1-15.
- [32] Olonade, O. Y., Adetunde, C. O., Iwelumor, O. S., Ozoya, M. I., & George, T. O. (2021), Coronavirus pandemic and spirituality in southwest Nigeria: A sociological analysis. **Heliyon**, 7(3), e06451.
- [33] Prazeres, F., Passos, L., Sim oes, J. A., Sim oes, P., Martins, C., & Teixeira, A. (2021), COVID-19-Related Fear and Anxiety: Spiritual-Religious Coping in Healthcare Workers in Portugal. **International journal of environmental research and public health**, 18(1), 220.
- [34] Prieto-Urs ua, M., & J odar, R. (2020), Finding Meaning in Hell. The Role of Meaning, Religiosity and Spirituality in Posttraumatic Growth During the Coronavirus Crisis in Spain. **Frontiers in psychology**, 11.
- [35] Rababa, M., Hayajneh, A. A., & Bani-Iss, W. (2020), Association of Death Anxiety with Spiritual Well-Being and Religious Coping in Older Adults During the COVID-19 Pandemic. **Journal of religion and health**, 1-14.
- [36] Roberto, A., Sellon, A., Cherry, S. T., Hunter-Jones, J., & Winslow, H. (2020), Impact of spirituality on resilience and coping during the COVID-19 crisis: A mixed-method approach investigating the impact on women. *Health care for women international*, 1-22.
- [37] Shannonhouse, L. R., Snyder, J. D., Fullen, M., Davis, E. B., McElroy-Heltzel, S. E., Breedlove Mize, M. C., ... & Van Tongeren, D. R. (2020), Resource Loss, Religious Coping, and Suicide Predictors/Outcomes During the COVID-19 Pandemic: A Prospective Study of US Racially Diverse Older Adults. **Journal of Psychology & Christianity**, 39(4), 313-327.
- [38] von Humboldt, S., Mendoza-Ruvalcaba, N. M., Arias-Merino, E. D., Costa, A., Cabras, E., Low, G., & Leal, I. (2020), Smart technology and the meaning in life of older adults during the Covid-19 public health emergency period: a crosscultural qualitative study. **International Review of Psychiatry**, 1-10.
- [39] Walarine, M. T., & KV, B. M. (2020), Pandemic effect on the elderly and their caregivers. **Journal of Ideas in Health**, 3(4), 248-251.
- [40] Whitehead, B. R., & Torossian, E. (2021), Older adults' experience of the COVID-19 pandemic: A mixed-methods analysis of stresses and joys. **The Gerontologist**, 61(1), 36-47.
- [41] Yasaransi, E. T. J. (2020), Psychological and Spiritual Review on Stress, Immunity, Mental Health Issues and Stress Management Strategies Related to Covid-19 Pandemic. *ADHYATMA: A Journal of Management, Spirituality and Human Values* [ISSN: 2581-7809 (online)], 4(1).
- [42] Yı ldı rı m, M., Kı zı lgeçit, M., Seçer, ..., Karabulut, F., Anđı n, Y., Da ı , A., ... & inici, (2020) M. Meaning in Life, Religious Coping, and Loneliness During the Coronavirus Health Crisis in Turkey. **Journal of religion and health**, 1-15.

